

SZ7BP_KOM1
Pedagogická
komunikace

Literatura

- **GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. 165 s. ISBN 80-7315-104-9.**
- **MAREŠ, Jiří - KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 210 s. ISBN 80-210-1070-3.**
- **SKLENÁŘOVÁ, Nikola. *Interakce a komunikace učitele v edukačním procesu*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013, 147 s. ISBN 9788074643910.**
- **ŠEĐOVÁ, Klára, Roman ŠVAŘÍČEK a Zuzana ŠALAMOUNOVÁ. *Komunikace ve školní třídě*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 293 s. ISBN 9788026200857.**
- **SVATOŠ, Tomáš. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 158 s. ISBN 9788074350023.**

Co je komunikace

Dorozumívání se, Sdělování, Výměna informací

- **Sociální komunikace**

- **výměna významů mezi lidmi, která se uskutečňuje především prostřednictvím jazyka**

- **interakce – způsobuje vzájemné působení nebo ovlivňování, funguje neustále, realizuje se pomocí komunikace**

- **složité jev, který jako nástroj učitelů umožňuje vzdělávat a vychovávat**

Teorie komunikace

- vědecká disciplína, která se věnuje teoretické i aplikační oblasti komunikace
- zkoumat komunikaci lze především třemi přístupy:

teorie informace

sociální komunikace

etnografie komunikace

Teorie informace

vysílač

komunikační kanál

přijímač

šum

zpětná vazba

redundance

Sociální komunikace

- interpersonální komunikace, komunikace mezi lidmi
- komunikace umožňuje socializaci
- přímá $\leftarrow \rightarrow$ zprostředkovaná
- komunikační záměr
- komunikační akt
- účastníci komunikace – komunikační partneři

Pedagogická komunikace

- veškerá komunikace, která se odehrává mezi účastníky výchovně-vzdělávacího procesu
- je zaměřená na dosažení pedagogických cílů, má vymezený obsah, jsou dány sociální role účastníků, jsou stanovena pravidla komunikace
- odehrává se ve škole, v rodině, ve sportovních a zájmových zařízeních
- účastníci jsou učitelé, žáci, ale také rodiče

Verbální a neverbální komunikace

- **řeč:** vnější – mluvená či psaná, vnitřní

má 4 formy: poslech, mluvení, čtení a psaní

- **Zákon dvou třetin** (Ned Flanders):

2/3 času vyučovací hodiny tvoří verbální projev, zbytek jiné činnosti

2/3 verbálního projevu tvoří projev učitele, zbytek mluví žáci

extralingvistické

prostředky – mimika, oční kontakt, gestikulace, posturika, proxemika, haptika, také barvy, vůně, způsob úpravy a oblékání

paralingvistické prostředky

– síla, tón a zabarvení hlasu, intonace, délka a frekvence přestávek v řeči, mlčení – mění či doplňují význam slovní výpovědi

Verbální komunikace

- **Vlastnosti:**

ve vyučovací hodině má dominantní postavení – větší informační přesnost → slovo je základním prostředkem k získání nových poznatků

slova umožňují popsat to, co se neděje v konkrétní chvíli – učitel popisuje minulost, budoucnost, popisuje stavy, které v danou chvíli neprožívá

tyto vlastnosti lze vědomě využívat k realizaci výchovných cílů (např. žák, který jde k tabuli, zakopne a upadne – spolužáci se smějí, učitel by se taky zasmál, ale musí situaci využít výchovně, tedy poukázat na nebezpečnost batohů a aktovek v uličce, na opatrnost při pohybu v úzkých prostorách, na obratnost žáka, že si neublížil apod.)

Verbální komunikace

- **Skryté kurikulum a skryté poselství**

jedná se o informace, které jsou nevyřčeny, skryté „mezi řádky“

může jít o postoj učitele k určité situaci, hodnoty, které žákům při popisu praktických příkladů a opisů pro ilustraci předává, deklaruje své vnitřní postoje a názory, svou životní filozofii

- skryté poselství se vztahuje přímo ke konkrétnímu žákovi, jedná se o zakódovanou sekundární informaci o žákově chování a výsledcích

Verbální komunikace

- **Vnější a vnitřní řeč**

člověk pro přípravu na nadcházející situaci používá svou vnitřní řeč, připravuje se na mentální úrovni – vnitřní řeč neprobíhá v konkrétních slovech, ale v obrazcích
→ myslíme si, že víme, co chceme říct, ale v konkrétní situaci přesto neumíme volit slova

např.: žák se učí látku na hodinu pouze očima – při zkoušení se neumí přesně vyjádřit, plynule odpovědět, ačkoli se učil a látku jako takovou zná

- začínající učitel může předcházet špatnému vyjadřování písemnou přípravou: vypíše si minutu po minutě, co bude dělat a co přesně bude říkat

Verbální komunikace

• Psaná forma komunikace

učitel ji využívá pro přípravy – jedná se o písemnou didaktickou analýzu vyučovací hodiny, kdy jsou aktivity plánované v minutách

učitel si sepisuje cíle a strukturu hodiny, obsah/strukturu učiva (co bude v hodině probírat), metody a organizační formy práce, příklady, otázky, cvičení, pomůcky (jak a s čím bude pracovat)

je nutné zohlednit specifika konkrétní třídy

psanou formou komunikace je i záznam do třídní knihy, dokumentace o žákovi, záznam na školní tabuli, poznámky sešitě žáka, poznámky v písemné práci žáka, zápis do žákovské knížky

Neverbální komunikace

- **Mimika a pohyby očí**

mimika – výrazový projev obličeje: spodní částí sdělujeme radost (úsměv), horní částí nepříjemné stavy (čelo, tvar obočí, oči)

oči – rozhodující je směr a délka pohledu, následnost a frekvence cílení (pohled z očí do očí), rozšířené zornice jsou známkou emocionálního vzrušení (radost, strach)

- **Gestikulace**

především pohyby rukou, ale i ramen, kývnutí hlavou
zprostředkovává informace na větší vzdálenost

Neverbální komunikace

- **Posturika**

zabývá se konfiguracemi těl komunikujících osob – základní jsou stání, sezení, ležení

neverbální projevy těla představují jako celek určitou pózu

harmonie póz dvou postav, tzv. zrcadlový obraz, signalizuje vnitřní souhlas, přijímání druhého, ochotu komunikovat – neodmítání, neodvracení

- **Proxemika: horizontální vzdálenost**

0 – 45 cm – intimní

45 cm – 1,2 m – osobní

1,2 m – 3,7 m – společenská

nad 3,7 m – veřejná

proxemický tanec, různé vnímání v odlišných kulturách

- **Proxemika: vertikální vzdálenost**

převýšení mezi komunikačními partnery, komunikační bariéry

učitel stojící na stupínku, učitel stojící nad žákem

ředitel sedící za stolem při komunikaci s učitelem, s rodičem

Neverbální komunikace

- **Haptika**

tělesný kontakt, doteky

považuje se za projev intimity, stoupá v příbuzenských vztazích a u dětí

v naší kultuře doteky mezi neznámými lidmi zavedeny formou rituálů: pozdrav, představování, loučení

vyjadřuje pozitivní emoce – podpora, ocenění, zájem, náklonnost

lze pomocí ní usměrňovat chování a postoje druhé osoby

pomocí doteku na sebe můžeme upozornit

- **Vzhled**

úprava zevnějšku – jak se vidíme nebo bychom chtěli být viděni ostatními lidmi

výběr a barva oblečení, množství a charakter šperků, úprava vlasů, make-up, vůně

Neverbální komunikace

. Paralingvistické komunikační prostředky

dotvářejí nebo mění význam slovní výpovědi

(např.: Ty jsi fakt hodný. – význam je částečně ironický – dítě ironii nechápe)

provázejí ústní řeč, v písemné řeči je obtížné je vyjádřit

jedná se o: sílu hlasu, zabarvení hlasu, tón hlasu, délka a frekvence přestávek v řeči, pazvuky, zlozvyky a chyby

Pravidla komunikace

- **Kodifikovaná:**

školní řád – pravidla chování žáků, práv a povinností žáků, opatření při porušení, pravidel oceňování žáků, ochrany zdraví a bezpečnosti žáků

má psanou formu, schvaluje ředitel

- **Konvencionální:**

zásady společenského styku mezi lidmi

některé jsou zakotveny ve školním řádu: zásady společenského styku žáka a učitele, úprava zevnějšku žáka apod.

- **Vlastní:**

určuje učitel

nemají písemnou podobu, nejsou oficiálně schválena

nesmějí být v rozporu se školním řádem, navazují na něj – blíže specifikují povinnosti, práva a podmínky chování žáků u konkrétního učitele v konkrétní vyučovací hodině

Nastavení pravidel učitel → žák

- nejlépe na první hodině, kdy se učitel se žáky seznamuje
- vyjadřují konkrétní styl řízení učitele
- žák nemusí pravidla přijmout vnitřně, ztotožnit se s nimi
- pevnost nastavených pravidel se testuje v konfliktních situacích – může se potvrdit, nebo změnit (přirozená ← → vynucená autorita)

Pravidla předcházení konfliktům (pro učitele)

• **Dochvilnost**

učitel i žák musí být včas v hodině a mít připravené pomůcky

• **Udělování pokynů učitelem**

nejprve klid a pozornost

poté mluví jasně, stručně, důrazně, srozumitelně, příjemným tónem

nakonec všechny pokyny stručně shrne

• **Jak si zajistit ticho**

je třeba od první hodiny na zachování ticha trvat - nepřekřikovat

• **Být ve střehu**

udržovat oční kontakt se všemi žáky

nesedět za katedrou, procházet mezi žáky – předchází nežádoucímu chování

• **Na začátku hodiny**

prvních 5 minut je rozhodujících – ospalou třídu je třeba probudit k aktivitě, hlučnou ztišit

• **Přímý výpad**

= potlačení nežádoucích projevů chování hned ve stádiu zrodu

žáci nesmí získat dojem, že se takové chování vyplatí

Monolog ve vyučování

souvislý projev jednoho člověka

přípravený ← → nepřipravený

vysvětlování učiva učitelem, přednáška, delší odpověď žáka, vyprávění, referát

- Vysvětlování učiva:

objasňování, osvětlování učiva, ne pouze předání poznatků

problémy:

učitel nezná učivo, zkresluje poznatky – nejistota se projevuje nonverbálně: mluví tichým hlasem, nevhodným tempem, dlouhé pauzy v řeči, gestikulace není v souladu s mluvenou řečí

učitel je vědecký ty, učivo zahlcuje teorií – složitě vysvětluje, zavádí mnoho nových termínů, vysvětlování nevyúsťuje do praktických aplikací učiva, je zaujatý vědou a svým porozuměním učivu

- Murphyho zákon:

„Pouze ten, kdo něčemu stoprocentně rozumí, to dokáže vysvětlit tak, aby tomu nikdo jiný nerozuměl.“

Vysvětlování učiva (dle Gavory)

- **Expozice**

cílem je uvést žáka do nového učiva – učitel uvede cíl, strukturu (hlavní body) učiva, vstupní otázky, na které chce odpovědět
uvede, jak souvisí nové učivo s předcházejícím, tedy kurikulární návaznost oživují se dosavadní vědomosti žáků → motivace k naučení se nového

- **Prezentace učiva**

deduktivní způsob: vyjde z teorie, pravidel a směřuje k příkladům, praktické aplikaci

induktivní způsob: z příkladů vyvozuje pravidla, zákonitosti, teorie

komparativní způsob: porovnávání dvou a více jevů, postupů či situací

jasnost vysvětlování – sleduje se pevná linie, myšlenky musí navazovat,

zapadat do sebe, struktura logická, odhalují se smysluplné vztahy

orientátory – prvky projevu, které strukturují projev, naznačují důležitá místa, výhybky, následnost

- **Závěr**

shrnutí hlavních bodů, nejdůležitějších pojmů a významů učiva
naznačení, co bude následovat, jaké se chystá budoucí učivo

- **Fulghum:**

„Nejprve jim řekněte, co jim řeknete. Potom jim to řekněte. Nakonec jim řekněte, co jste jim řekli.“

Dialog ve vyučování

- střídání replik

projev účastníka monologu reagujícího na partnera

pokud se repliky nestřídají a nereagují na partnera, jde o monolog

- střídání rolí hovořícího a naslouchajícího
- jeden partner reaguje na druhého partnera
- aktivní naslouchání partnera

partner nonverbálními prostředky dává najevo, že poslouchá

- hledání společného významu

partneři se snaží o porozumění, dohodnutí, dospět ke společnému významu

Otázky ve vyučování

- otázky fungují pouze v dialogu – zazní-li v monologu, mají pouze řečnický charakter
- v rámci vyučovací hodiny mají otázky spíše charakter rozkazovací – jedná se o úlohu, kterou žák musí vyřešit
- počet otázek, které učitel v hodině položí, kolísá od 25 (1 otázka za 2 minuty) do 220 (5 otázek za minutu)
- Zvláštnosti otázek učitele:

běžný monolog se neskládá z tolika otázek, které klade jedna strana, a odpovědí, které podává druhá strana

učitel klade takové otázky, na které zná odpověď, výjimečně se ptá na informace, které nezná (kdo chybí, co jste dělali o víkendu atp.)

učitel klade dotazy, aby prověřil žákovy znalosti nebo ho dovedl k novým poznatkům

problematická je odtrženost otázek od reality

Druhy otázek

- vícenásobné otázky

U: Jaké je hlavní město USA? Je to největší město? Je to New York?

Ž: Ne, je to Washington.

žák slyšel 3 otázky, ale odpověděl v podstatě pouze na poslední otázku, i když při odpovědi bral v úvahu všechny 3 otázky

- uzavřené $\longleftrightarrow$ otevřené

pouze jedna správná odpověď: Kdy byla bitva na Bílé hoře? -1620.

zamyšlení, vyvozování, nejen reprodukce učiva: Co bys mi mohl říct o bitvě na Bílé hoře?

A doplňující otázky: Proč?

v tradičním vyučování je 60 – 80 % otázek uzavřených

- reproduktivní
- aplikační
- produktivní
- hodnotící
- organizační